

Interventie SCHIPaanpak

Erkenning

Erkend door deelcommissie Jeugdzorg en psychosociale/pedagogische preventie

Datum: 28 november 2025

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: naam (datum).

Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'xxx'. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van www.nji.nl/jeugdinterventies.

Disclaimer en informatiegebruik

Dit document bevat een beknopte weergave van de beschreven interventie. Bijbehorende materialen ontbreken, denk aan een handboek, werkboek en opleidingsdocumentatie. Deze zijn wel nodig om de interventie uit te kunnen voeren. Het is daarom niet toegestaan om de interventie uit te voeren enkel op basis van dit document.

De informatie in dit document, voor zover die betrekking heeft op de hier beschreven interventie, mag niet worden overgenomen zonder toestemming van de eigenaar van de interventie. Ook mag de informatie niet worden gebruikt voor het maken van een eigen variant van de beschreven interventie.

Wil je de beschreven interventie gaan uitvoeren? Of wil je informatie over deze interventie overnemen? Neem dan contact op met de interventie-eigenaar of contactpersoon. Deze staat genoemd op de webpagina van de interventie in de Databank Effectieve Jeugdinterventies.

Inhoud

Samenvatting	4
Doelgroep	4
Doel.....	4
Aanpak	4
Materiaal	4
Onderbouwing	4
Onderzoek.....	5
1. Uitgebreide beschrijving	6
1.1 Doelgroep.....	6
1.2 Doel.....	7
1.3 Aanpak.....	8
2. Uitvoering	14
3. Onderbouwing.....	18
4. Onderzoek	25
5. Samenvatting Werkzame elementen	27
6. Aangehaalde literatuur.....	28

Samenvatting

De SCHIPaanpak is een rouwverwerkingstraject dat de basis legt voor toekomstig constructief ouderschap tussen ex-partners, in het belang van hun kind(eren). In de SCHIPaanpak staan de therapeutische relatie en een veilige omgeving centraal, waarin stapsgewijs en opbouwend wordt gewerkt aan het begrijpen van scheidingsgerelateerde emoties, het constructief uiten ervan en het responsief reageren op elkaars emoties. De SCHIPbehandelaar combineert psycho-educatie met therapeutische (gespreks)technieken, vooral afkomstig uit de *Emotionally Focused Therapy* (EFT). De SCHIPaanpak legt de basis voor een effectieve deelname aan ouderschapsinterventies.

Doelgroep

De SCHIPaanpak is bedoeld voor scheidende of gescheiden ouders met kinderen tussen de -9 maanden en 24 jaar.

Doel

Het hoofddoel van de SCHIPaanpak is emotioneel herstel en de verwerking van de scheiding bij ex-partners om (toekomstig) constructief co-ouderschap mogelijk te maken.

Aanpak

De SCHIPaanpak bestaat uit tien-vijftien sessies van anderhalf uur en duurt ongeveer zes maanden. Voorafgaand aan het traject worden de mate van negatieve scheidingsgerelateerde emoties en rouwsymptomen vastgesteld. Ook worden de UCL en een vragenlijst over hechtingsstijl afgenomen. De SCHIPbehandelaar combineert psycho-educatie met therapeutische (gespreks)technieken, vooral afkomstig uit de Emotionally Focused Therapy (EFT).

Materiaal

- Werkboek SCHIPaanpak voor gecertificeerde behandelaars.
  - Flyers voor promotie.
  - Boek 'Vechten voor je scheiding' als verplichte literatuur.
  - Trainingsmap met stappenplan en informatie.
  - Online opfrustraining.
  - Training en handleiding voor trainers.
  - Regelmatige webinars.
- Verschillende vragenlijsten voor intake, traject en evaluatie'

Onderbouwing

De SCHIPaanpak bevordert coöperatief co-ouderschap na scheiding, wat cruciaal is voor het welbevinden van zowel het kind als de ouders (Petren et al., 2017; Eikrem & Jevne, 2022). Mislukt co-ouderschap ontstaat vaak door negatieve emoties, conflicten en communicatieproblemen tussen ex-partners (van der Valk et al., 2020), en zorgt voor tweederde van de aanmeldingen bij de jeugdbescherming (Scheiden zonder Schade, 2018). Deze problemen kunnen optreden wanneer ex-partners de scheiding niet adequaat verwerken. De SCHIPaanpak richt zich op de rouwtaken uit het Takenmodel (Worden, 1992), aangevuld met de inzichten uit het Duale Procesmodel (Stroebe & Schut, 1999). Ex-partners voeren gezamenlijk rouwarbeid uit door o.a. een scheidingsnarratief op te stellen, wat effectief is bij het behandelen van onverwerkte rouw (Elinger, 2023). EFT wordt gebruikt om negatieve interactiepatronen en conflicten tussen de ex-partners te verminderen. Onderzoek toont aan dat EFT de emotionele

verbondenheid en tevredenheid in relaties duurzaam verbetert (Beasley & Ager, 2019). Ook voeren ex-partners een scheidingsritueel uit, wat emotionele heling kan ondersteunen (Arosio, 2023) en werken zij aan elkaar vergeven, beiden positief gerelateerd aan acceptatie van- en constructieve aanpassing na de scheiding (Kluwer et al., 2020; Finkenauer, 2018).

Onderzoek

Tussen januari 2017 en juni 2023 hebben SCHIP-behandelaren minimaal 1176 paren zijn bereikt. In 2024 vulden 83 van de 478 behandelaren (17%) en 33 ex-cliënten een vragenlijst in. Behandelaren ronden gemiddeld 4,5 trajecten per jaar af en waarden de aanpak met een 7.6. Ex-cliënten waarden de SCHIP-behandelaar gemiddeld met een 8. Volgens de behandelaren zijn de sterke punten van de SCHIP-aanpak de duidelijke structuur met fases en huiswerkopdrachten. Voor de ex-partners zijn de sterke punten de positieve veranderingen die ze ervaren in effectieve communicatie en het nemen van verantwoordelijkheid voor de scheiding. Verbeterpunten vanuit de behandelaren zoals scholing, en toegankelijkheid en vanuit de ex-partners een betere intake worden opgepakt, onder andere met een nieuwe intakevragenlijst (i.s.m. Universiteit Utrecht). Ook wordt er gefocust op het bereiken van een hogere respons bij de volgende procesevaluatie.

1. Uitgebreide beschrijving

1.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

De SCHIPaanpak is bedoeld voor scheidende of gescheiden ouders¹ met kinderen tussen de -9 maanden en 24 jaar. Minimaal één van beide ex-partners heeft de scheiding nog onvoldoende verwerkt, en er is momenteel geen sprake van constructief co-ouderschap.

Intermediaire doelgroep

Er is geen intermediaire doelgroep.

Selectie van doelgroepen

Toelatingscriteria

1. Ex-partners hebben kinderen in de leeftijd van -9 maanden tot 24 jaar;
2. Ex-partners gaan uit elkaar of zijn uit elkaar of zijn scheidend of gescheiden;
3. Ex-partners spreken Nederlands of Engels;
4. Er is geen sprake van constructief co-ouderschap tussen ex-partners, blijkend uit aanhoudende conflicten en/of het ontbreken van directe, constructieve communicatie.
5. Eén of beide ex-partners heeft/hebben de scheiding emotioneel onvoldoende verwerkt. Dit blijkt uit: de aanwezigheid van intense negatieve emoties m.b.t. de scheiding (o.a. woede, verdriet en schuldgevoel);
6. Ex-partners zien in dat het emotioneel verwerken van de scheiding van belang is voor constructief co-ouderschap, of staan open om hiertoe gemotiveerd te worden;
7. Ex-partners beschikken over voldoende vermogen tot zelfinzicht, zelfreflectie en emotiebeheersing om verantwoordelijkheid te kunnen nemen voor hun eigen gedrag en hun aandeel in de scheiding te erkennen. In de praktijk blijkt dat mensen met een verslaving, een licht verstandelijke beperking en/of een gediagnosticeerde persoonlijkheidsstoornis deze vaardigheden (vaak) onvoldoende beheersen;
8. Ex-partners zijn gezamenlijk gemotiveerd om deel te nemen aan het traject. Dit blijkt uit het feit dat zij zich committeren aan gemaakte sessie-afspraken en dat zij bereid zijn om met elkaar tegelijk in de behandelkamer te zijn, of als dit niet direct mogelijk is: zij bereid zijn om fase 1 en 2 van het traject samen online uit te voeren en staan ervoor open om vanaf fase 3 fysiek in dezelfde ruimte te zijn.

Contra-indicaties

1. Er is sprake van een traumatische scheiding (misbruik, geweld), zoals blijkt uit informatie van de doorverwijzer en/of het professioneel inzicht van de SCHIPbehandelaar. Deze situaties vereisen gespecialiseerde zorg buiten de SCHIPaanpak (zie ook: 'Procedure voor selectie en eventuele doorverwijzing');
2. Er speelt actueel huiselijk geweld, zoals blijkt uit informatie van de doorverwijzer en/of het professioneel inzicht van de SCHIPbehandelaar. De SCHIPaanpak streeft naar een veilige en open dialoog; actueel huiselijk geweld verhindert dat. SCHIPbehandelaren volgen in dit geval de Meldcode Huiselijk Geweld.
3. Eén of beide ex-partners ervaren aanhoudende weerstand tegen communicatie en/of samenwerking. Dit blijkt wanneer gesprekken telkens vastlopen en één van de ex-partners (of beiden) consistent de schuld blijft afschuiven op de ander, waardoor er geen vooruitgang wordt geboekt in de dialoog. Dit blijkt meestal pas tijdens het

---

¹ Vanaf nu: ex-partners.

traject: in fase 2. In dit geval wordt er (waar mogelijk) doorverwezen (zie 'Procedure voor selectie en eventuele doorverwijzing').

Procedure voor selectie en eventuele doorverwijzing

De SCHIPbehandelaar voert een intakegesprek waarbij de toelatingscriteria en contra-indicaties worden beoordeeld. Voorafgaand aan het intakegesprek vullen ex-partners los van elkaar de samengestelde vragenlijst 'Verlies, rouw en conflict na scheiding'² in, om vooraf een beeld te krijgen van de scheidingsgerelateerde emoties en overtuigingen die in de casus spelen. Deze informatie helpt om bij de start van fase 1 zicht te hebben op de emotionele verwerking bij beide partners en om richting te geven aan de onderwerpen die gedurende het traject aandacht vragen.

Wanneer vooraf of tijdens een traject blijkt dat SCHIP niet de juiste ondersteuning kan bieden, wordt er doorverwezen naar externe instanties voor bijvoorbeeld individuele rouwverwerking, of wordt in overleg met de verwijzer een ander traject bepaald.

Betrokkenheid doelgroep

Voordat de SCHIPaanpak werd geïntroduceerd als een formele interventie, werd het als pilot uitgevoerd bij verschillende stellen in echtscheidingssituaties. De ervaringen van deze eerste deelnemers hebben bijgedragen aan het verfijnen van de methode. Ook de eerste groep hulpverleners heeft waardevolle feedback gegeven, wat heeft geleid tot aanpassingen in de aanpak. Deze aanpassingen, waaronder een grotere nadruk op het begrip van de invloed van stress op het brein, het bevorderen van emotieregulatie, het belang van vergevingsgezindheid en het omgaan met externe afkeuring, zijn geïmplementeerd in de aanpak. Tot voor kort was er binnen de SCHIPaanpak geen formeel intake-instrument. In de Procesevaluatie SCHIPaanpak 2023-2024 gaven cliënten (onder andere) aan dat de intakeprocedure verbeterd kon worden, wat aansloot bij de ideeën van de eigenaren van de interventie. Op basis van deze evaluatie is daarom besloten om bij de intake én bij afloop van het traject te gaan werken met de samengestelde vragenlijst 'Verlies, rouw en conflict na scheiding'. Met deze vragenlijst worden negatieve emoties, attributies en rouwsymptomen bij ex-partners in kaart gebracht.

1.2 Doel

Hoofddoel

Het emotioneel herstel en de verwerking van de scheiding bij ex-partners om (toekomstig) constructief co-ouderschap mogelijk te maken.

Subdoelen

Aan het eind van de SCHIPaanpak:

1. **Weten ex-partners hoe scheidingsgerelateerde negatieve emoties, negatieve attributies en rouwsymptomen tot stand komen. Dit blijkt uit:**
  - o Ze weten hoe de negatieve emoties en attributies richting elkaar ontstaan en dat deze een vorm van scheidingsgerelateerde rouw zijn;

---

² Vragenlijst is samengesteld door Prof. Dr. Esther Kluwer (Universiteit Utrecht).

- Zij hebben inzicht in algemene coping- en hechtingspatronen en begrijpen hoe deze in tijden van stress doorwerken in emoties en onderlinge interacties
2. **Zijn ex-partners in staat negatieve emoties en attributies te herkennen en om te buigen voordat ze escaleren tot conflict. Dit blijkt tijdens de gesprekken uit:**
    - Verbale indicatoren (o.a. ex-partners benoemen triggers);
    - Non-verbale indicatoren (o.a. stabiel, niet-bedreigend oogcontact);
    - Emotionele reactiviteit (o.a. beheersing van impulsieve reacties).
  3. **Communiceren ex-partners direct met elkaar zonder bemiddeling van de SCHIPbehandelaar.**
  4. **Laten ex-partners acceptatie van de scheiding en hersteld vertrouwen richting elkaar zien. Dit blijkt tijdens de gesprekken uit:**
    - Ze nemen gezamenlijk verantwoordelijkheid voor de scheiding;
    - Ze ontschuldigen elkaar voor specifieke gedragingen of situaties;
    - Ze weten waarom vergeving belangrijk is en kunnen elkaar vertellen wat hiervoor nodig is.
  5. **Zijn rouwsymptomen, negatieve emoties, en negatieve attributies bij beide ex-partners verminderd.** Dit wordt aan het einde van het traject gemeten met de samengestelde vragenlijst 'Verlies, rouw en conflict na scheiding'.

Na afloop van de SCHIPaanpak wordt het emotioneel herstel en de verwerking van de scheiding bij partners gemeten aan de hand van de vragenlijst 'Verlies, rouw en conflict na scheiding'.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

De SCHIPaanpak is een gezamenlijk rouwverwerkingstraject voor scheidende of gescheiden partners. Het legt de basis voor effectieve deelname aan ouderschapsinterventies die gericht zijn op het vormgeven van constructief co-ouderschap en samenwerking, zoals Ouderschap Blijft en Ouderschap Na Scheiding. Wanneer bij intake blijkt dat ex-partners de scheiding voldoende hebben verwerkt en er geen sprake is van aanhoudende negatieve emoties, kan direct met *Ouderschap Blijft* of *Ouderschap na Scheiding* worden gestart.

De SCHIPaanpak bestaat uit vijf fases, waarin stapsgewijs en opbouwend wordt gewerkt aan het begrijpen van hoe de relatie is verlopen, het begrijpen van scheidingsgerelateerde emoties, het constructief uiten ervan naar elkaar en het responsief reageren op elkaars emoties. De totale interventie bestaat uit tien-zestien sessies van anderhalf uur en duurt ongeveer zes maanden. Wanneer uit de intake blijkt dat er sprake is van een hoge mate van negatieve emoties, attributies en conflict, beslaan fase 1 en 2 het maximaal aantal sessies. In fase 1 is er dan meer tijd nodig om mensen te motiveren; in fase 2 meer tijd voor conflicthantering en het toewerken naar (het openstaan voor) kwetsbaarheid. Vanaf fase 3 is het aantal sessies gelijk voor alle type scheidingen.

In Tabel 1 is een overzicht van de fasering te vinden. De gesprekken vinden online (tot fase drie), of live plaats. De live gesprekken vinden -altijd gezamenlijk- plaats op kantoor van de SCHIPbehandelaar.

Tabel 1
Fasering SCHIPaanpak

Fase- SCHIP	Aantal Sessies	Rol SCHIP-behandelaar	Communicatie
1. Samenkomen	Min: 2 Max: 4	Intermediair	Via behandelaar (indien nodig)
2. Conflict- en verliesverheldering	Min: 2 Max: 6	Verlies- en conflictbegeleider	Via behandelaar (indien nodig)
3. Helpend horen	Gemiddeld: 2	Procesbegeleider	Rechtstreeks
4. Integratie	Gemiddeld: 2	Procesbegeleider	Rechtstreeks
5. Partners in ouderschap	Gemiddeld: 2	Consolidator	Rechtstreeks

Inhoud van de interventie

Werving

De aanmeldingen voor een SCHIPtraject komen via verschillende kanalen binnen:

- Op eigen initiatief: ex-partners zoeken hulp
- Verwijzing via jeugdzorg/ gezinsvoogd
- Verwijzing via rechtbank
- Verwijzing via Raad voor de Kinderbescherming
- Huisarts
- Wijkteams
- Maatschappelijk werk
- POH-GGZ
- Vanuit samenwerkingsverband met Kindbehartiger
- Advocaten
- Mediators

Intake

Voorafgaand aan de intake vullen ex-partners de samengestelde vragenlijst 'Verlies, rouw en conflict na scheiding' in. Tijdens de intake beoordeelt de SCHIPbehandelaar aan de hand van de selectiecriteria of deelname mogelijk is. Bij toelating ontvangen ex-partners uitleg over het invullen van de Utrechtse Coping Lijst (UCL), die tijdens het traject gebruikt wordt voor psycho-educatie over (negatieve) interactiepatronen.

Ex-partners krijgen daarnaast informatie over de fasering van de SCHIPaanpak en leren dat gesprekken niet over de kinderen gaan (behalve in fase 5). Het wordt aangeraden het sociale netwerk 'op vakantie' te sturen vanwege de vaak negatieve invloed op

rouwverwerking. Communicatie verloopt altijd gezamenlijk, met een gezamenlijke appgroep, en gesprekken vinden uitsluitend samen plaats.

Fase 1: Samenkomen

In deze fase is het niet noodzakelijk dat ex-partners direct met elkaar communiceren, hoewel dit uiteraard wel mogelijk is. Allereerst geeft de SCHIPbehandelaar psycho-educatie over hoe negatieve emoties en attributies ontstaan als reactie op de scheiding, en wat de effecten hiervan zijn op het welzijn van de ex-partners en hun kinderen. Ook worden de copingstijlen van beide ex-partners besproken. Met behulp van de UCL legt de SCHIPbehandelaar uit hoe dit hun (negatieve) interactiepatronen beïnvloedt. Verder wordt aandacht besteed aan basisprincipes van hechting en hoe deze kunnen doorwerken in emoties en interacties tussen ex-partners. Tot slot wordt een start gemaakt met het scheidingsnarratief, waarvoor beide ex-partners hun individuele visie op de scheiding delen. Onder begeleiding van de SCHIPbehandelaar wordt in het traject toegewerkt naar een gezamenlijk scheidingsnarratief, waarin beide partijen (in fase 3) verantwoordelijkheid nemen voor de gebeurtenissen die hebben geleid tot de scheiding.

Aan het einde van fase 1 krijgen ex-partners huiswerk mee. Ze worden gevraagd na te denken over wat hen nog boos of verdrietig maakt, wat ze elkaar nog zouden willen zeggen en wat hen weerhoudt dit te doen.

Fase 2: Conflict- en verliesverheldering

In fase 2 worden de negatieve emoties (o.a. woede, verdriet) bij beide ex-partners geëxploreerd, en wordt vastgesteld hoe deze bijdragen aan de huidige conflicten. De SCHIPbehandelaar maakt gebruik van het HART-communicatiemodel, om de verschillende emoties bij de partners in kaart te brengen. Dit gebeurt aan de hand van de volgende thema's: Houvast ('Wat ben je verloren aan houvast in het leven?'), Autonomie ('Wat is er beschadigd in je zelfbeeld en zelfbeschikkingsrecht,?'), Rechtvaardigheid ('Wat heb je niet gekregen waarvan je wel vond dat je er recht op had?') en verliezen in de Toekomst ('welke verwachtingen over de toekomst zijn verloren gegaan').

Conflictsituaties worden onder begeleiding van de SCHIPbehandelaar besproken, waarbij de focus ligt op het reguleren van de daarbij opgeroepen emoties. Dat doet de SCHIPbehandelaar door ruimte te geven aan de emoties en deze in een positief kader te zetten door duidelijk maken dat emoties een uiting zijn van onvervulde behoeftes en onderliggende pijn. Door binnen de SCHIP-aanpak een veilige setting te creëren waarin partners aandacht kunnen besteden aan niet uitgesproken zaken – zoals onderliggende pijn, onvervulde behoeftes, kwetsuren en verstoorde gedachten en aannames – en deze te verhelderen, kunnen conflicten verzachten of opgelost worden.

Ook in deze fase hoeven ex-partners nog niet direct met elkaar te communiceren (mag wel). De SCHIPbehandelaar geeft daarnaast psycho-educatie over de verschillende wijzen van rouwen en het opnieuw contact maken tussen ex-partners. Ex-partners krijgen aan het einde van fase 2 huiswerk mee om na te denken over gevoelens van schaamte en schuld richting elkaar, en wat ze elkaar hierover willen zeggen.

Voordat naar fase 3 kan worden overgegaan, moeten ex-partners laten zien dat zij effectief hun conflictreacties kunnen herkennen en onderbreken. Dit is essentieel om te

verzekeren dat de verdere fasen constructief verlopen. De SCHIPbehandelaar let op verschillende verbale, non-verbale en emotionele gedragsindicatoren, zoals:

- Ex-partners identificeren en benoemen specifieke triggers die tot conflicten leiden;
- Ex-partners tonen een stabiele en rustige lichaamstaal tijdens de gesprekken;
- Ex-partners hebben kalm en beheerst oogcontact;
- Ex-partners tonen vermogen om opkomende frustratie of irritatie te de-escaleren.

Soms blijkt dat één of beide ex-partners aanhoudende weerstand tegen communicatie en/of samenwerking ervaart. Bijvoorbeeld wanneer één van de ex-partners (of beiden) consistent de schuld blijft afschuiven op de ander, waardoor er geen vooruitgang wordt geboekt in de dialoog. In deze gevallen wordt er doorverwezen naar externe instanties voor bijvoorbeeld individuele rouwverwerking, of wordt in overleg met de verwijzer een ander traject bepaald.

Fase 3: Helpend horen

Vanaf deze fase communiceren ex-partners rechtstreeks met elkaar. De SCHIPbehandelaar legt uit hoe negatieve emoties rondom de scheiding kunnen worden geïnterpreteerd als een vorm van rouw, en biedt psycho-educatie over het rouwproces.

In deze fase creëert de SCHIPbehandelaar een veilige omgeving voor directe communicatie en werkt met technieken vanuit *Emotionally Focused Therapy* (EFT). Er wordt gebruik gemaakt van *enactment*, waarbij ex-partners hun gevoelens rechtstreeks tegen elkaar uitspreken en waarbij partners reflecteren op wat dit met ze doet en wat ze voelen in hun lichaam. Er vindt verzachting plaats: partners reageren niet langer met verwijten en kritiek op elkaar, maar zijn in staat hun andere kwetsbare emoties, zoals schaamte en verdriet, met elkaar delen. De ex-partners worden uitgedaagd naar elkaar te luisteren, elkaar te helpen moeilijke onderwerpen te bespreken en op een nieuwe manier onder woorden te brengen. Hierbij wordt opnieuw gebruik gemaakt van het scheidingsnarratief.

Aan het eind van fase 3:

- Nemen beiden ex-partners **verantwoordelijkheid voor hun eigen aandeel** in de scheiding zonder schuldgevoelens te internaliseren. Bijvoorbeeld, een ex-partner kan erkennen: *"Ik weet dat ik emotioneel niet voor jou beschikbaar ben geweest, dat ik vooral voor het belang van de kinderen ging. Ik zie nu in hoe veel pijn jou dat heeft gedaan en hoe het jou van mij heeft afgedreven. Ik wees altijd met mijn vinger naar jou dat jij zo veel werkte en er niet was, nu snap ik dat ik daar ook een aandeel in heb"*.
- Zijn ex-partners in staat elkaar te **ontschuldigen** door specifieke incidenten of gedragingen te benoemen waarvoor ze verantwoordelijkheid nemen. Bijvoorbeeld, een ex-partner kan zeggen: *"Ik heb zo veel van jou geëist op emotioneel vlak, ik dacht dat jij mij hetzelfde zou moeten kunnen geven als mijn vriendinnen. Ik snap nu dat jij jouw liefde op een andere manier liet zien en het spijt me dat ik jou daarin heb overvraagd en heb veroordeeld."*

Aan het eind van fase 3 geeft de SCHIPbehandelaar psycho-educatie over het nut van rituelen - symbolische handelingen of ceremonies, die de overgang van de ene naar de andere fase markeren en helpen bij het verwerken van verlies - en krijgen ex-partners

huiswerk mee om na te denken over wat er verloren is gegaan door het beëindigen van de relatie en hoe een ritueel eruit zou kunnen zien om hier afscheid van te nemen.

Fase 4

Fase 4 draait om de formele afsluiting van de partnerrelatie door middel van een gezamenlijk ritueel, dat door de ex-partners zelf wordt ontworpen en uitgevoerd. De SCHIPbehandelaar ondersteunt hen hierbij door te helpen met een SMART-ontwerp en door een veilige omgeving te creëren waarin gevoelens kunnen worden gedeeld en verwerkt. Het ritueel wordt voorafgaand aan fase 5 uitgevoerd. Dit kan plaatsvinden in de therapieruimte, bijvoorbeeld door samen een kaars van bijenwas te maken en deze te branden, terwijl de SCHIPbehandelaar zich tijdelijk terugtrekt. Het ritueel kan echter ook op een andere locatie worden uitgevoerd, afhankelijk van de voorkeur van de ex-partners.

Aan het eind van fase 4 krijgen de ex-partners huiswerk mee om na te denken hoe het vertrouwen tussen hen hersteld kan worden, of vergeving mogelijk is en wat de ander daarvoor moet doen om dit mogelijk te maken.

Fase 5

In fase 5 begeleidt de SCHIPbehandelaar ex-partners bij de transitie naar hun nieuwe rol als co-ouders, met de nadruk op vergeving, vertrouwen, erkenning van elkaar als co-ouders en het voorkomen van terugval. Samen wordt onderzocht wat vergeving voor hen betekent en wat hiervoor nodig is. Ex-partners benoemen concrete en onvoorwaardelijke acties die het vertrouwen kunnen herstellen. Ex-partners bespreken hoe zij kunnen samenwerken, communiceren en beslissingen nemen met het welzijn van hun kind(eren) als uitgangspunt. Daarnaast stellen zij een terugvalpreventieplan op met mogelijke scenario's, triggers en strategieën om zich voor te bereiden op toekomstige uitdagingen. Tot slot wordt het traject geëvalueerd en vullen ex-partners opnieuw de samengestelde vragenlijst 'Verlies, rouw en conflict na scheiding' in. Als ex-partners behoefte hebben aan nazorg is dat altijd mogelijk in de vorm van een vervolgspraak.

Rol en houding van de SCHIPbehandelaar

De rol van de SCHIPbehandelaar varieert per fase van het traject. In fase 1 is de behandelaar een intermediair, die belangrijke inzichten overbrengt om wederzijds begrip te bevorderen zonder dat er directe confrontaties tussen de ex-partners zijn. In fase 2 treedt hij/zij op als verlies- en conflictcoach, waarbij de nadruk ligt op het leren reguleren van (conflict)emoties. In fase 3 en 4 neemt de behandelaar de rol van procesbegeleider op zich, en ondersteunt hij/zij ex-partners bij het bespreken van gevoelige onderwerpen zoals schaamte en schuld en het vormgeven van het afscheidsritueel. In fase 5 fungeert de behandelaar als consolidator, die de ex-partners begeleidt in hun transitie naar een constructieve rol als co-ouders. In alle fases zorgt de SCHIPbehandelaar voor een veilige therapeutische omgeving waarin een sterke nadruk ligt op de acceptatie van emoties van de ex-partners, nieuwsgierigheid naar de beleving van deze emoties en empathie voor beide ex-partners. Binnen de SCHIPaanpak sluit de behandelaar zich aan bij waar cliënten zich bevinden. Dit geldt ook voor cliënten met culturele achtergronden waarin het minder gebruikelijk is om alles bespreekbaar te maken. Als beide partners het erover eens zijn dat bepaalde zaken niet besproken hoeven te worden, wordt dat uiteraard gerespecteerd. Wanneer één van beide partners een onderwerp als onbespreekbaar ervaart, onderzoekt de behandelaar de onderliggende redenen en benadrukt hij/ zij het belang van openheid om te voorkomen dat

onbesproken thema's in een later stadium belemmerend werken voor het vormgeven van het partnerschap in ouderschap.

Therapeutische gesprekstechnieken

Tijdens het traject maakt de SCHIPbehandelaar gebruik van een aantal gesprekstechnieken uit de cognitieve gedrags- en systeemtherapie. Daarbij valt te denken aan: exploreren, rechtstreeks communiceren, negatieve interactiepatronen opsporen, parafraseren, benoemen wat je ziet, doorvragen, verruiming door spiegelen en vragen, de realiteit van emoties erkennen, expliciteren, spiegelen, positieve heretikettering, onmiddellijke feedback, gebruik van metaforen, herstructureren en meta-communicatie.

2. Uitvoering

Materialen

- Een methodiekhandleiding genaamd *Werkboek SCHIPaanpak Op weg naar partners in ouderschap* (Rodenburg & Van der Maarel, 2023) is (alleen) verkrijgbaar voor gelicentieerde SCHIPbehandelaren en zijn te bestellen via de website.
- Flyers worden verstrekt tijdens de training van SCHIPbehandelaren om de SCHIPaanpak te promoten tijdens bijeenkomsten en worden op verzoek naar verschillende instanties gestuurd.
- Het boek *Vechten voor je scheiding, schipbreuk geslaagd* (Rodenburg & Van der Maarel, 2016, 2e druk 2023) is verplichte literatuur voor SCHIP-behandelaren voorafgaand aan de basistraining en is verkrijgbaar in boekhandels en online.
- Cursisten ontvangen tijdens de basistraining een trainingsmap met een stappenplan, hand-out van de powerpoint en algemene informatie over het uitvoeren van de methodiek.
- Een online 'SCHIPopfrustraining' is beschikbaar voor behandelaars die een snelle herhaling willen en te bestellen via de website.
- Een training voor trainers van SCHIPbehandelaren met een bijbehorende handleiding en opleidingsplan (Rodenburg & Van der Maarel, 2023). Deze wordt gegeven door de ontwikkelaars van de SCHIPaanpak.
- Regelmatige webinars om bekendheid te geven aan de methodiek. Mensen kunnen zich via de website van de SCHIPaanpak hiervoor inschrijven.
- De SCHIPaanpak maakt gebruik van de volgende vragenlijsten: Utrechtse Copinglijst (UCL) (Schreurs & Van de Willige, 1988), hechtingsstijlvragenlijst en de samengestelde vragenlijst 'Verlies, rouw en conflict na scheiding' (Kluwer, van der Wal & Schut, 2023). Deze lijsten zijn downloadbaar via een afgeschermd forum voor SCHIPbehandelaren.

Locatie en type organisatie

0 Basisvoorziening voor alle kinderen en jongeren

X Voorziening voor lichte hulp en ondersteuning

X Gespecialiseerde hulp

De SCHIPaanpak kan worden uitgevoerd door:

- Getrainde, zelfstandige SCHIPbehandelaars met een licentie;
- Getrainde SCHIPbehandelaars met een licentie binnen (jeugd)zorginstellingen;
- Organisaties met getrainde en gelicentieerde SCHIPbehandelaars die de aanpak aanbieden, zoals:
  - Voorzieningen voor lichte hulp en ondersteuning zoals Centrum Jeugd en Gezin, Wijkteam, en Buurtteam;
  - Gespecialiseerde hulpverleners in ambulante jeugdhulp, GGZ, jeugdzorg in gezinsvormen (pleegzorg, gezinshuis), en gezinsvoogden.

Opleiding en competenties van de uitvoerders

Om met de SCHIPaanpak te werken, moeten behandelaars de basistraining volgen en vervolgens een SCHIPlicentie afnemen, die jaarlijks verlengd moet worden (zie ook 'Kwaliteitsbewaking'). De basistraining wordt zowel in-company via SCHIPaanpak/Maatschap van Rouwtherapeuten aangeboden als via openbare inschrijving. De training staat open voor professionals met een Hbo-opleiding in de psychosociale hulpverlening of die werken met stellen in scheiding op minimaal Hbo-niveau. De basistraining duurt 3 dagen en is geaccrediteerd door: SKJ, NVRG, het registerplein en MfN. In deze training komen o.a. de volgende onderdelen aan bod:

- De theorie van (de postrelationele) rouw na echtscheiding;
- De theorie van de connectie tussen verlies en conflict;
- De theorie van relatievorming;
- De invloed van seksuele ontrouw;
- De SCHIPaanpak;
- De relatie tussen hechting-coping;
- De Narratieve-benadering;
- De EFT-benadering.

Van SCHIPbehandelaren worden onderstaande competenties vereist. Deze worden beoordeeld door de trainers tijdens de basistraining:

- Brede ervaring met psychosociale gespreksvoering;
- Meerzijdige partijdigheid;
- Bekend zijn met overdracht/tegenoverdracht;
- Vermogen tot reflectie;
- Ingewikkeld gedrag kunnen duiden en hanteren;
- Conflicten kunnen hanteren;
- Kwetsbaarheid bij partners kunnen genereren;
- Stress kunnen begrijpen en hanteren;
- Over een groot empathisch vermogen beschikken;
- Een positieve attitude;
- Directief kunnen zijn;
- De regie kunnen nemen en behouden;
- Procesbegeleider kunnen zijn.

Tijdens de basistraining wordt door de trainers vastgesteld of deelnemers de SCHIPaanpak in de praktijk kunnen toepassen. Dit gebeurt doordat alle cursisten een rollenspel doen van maximaal tien minuten, waarin zij een deel van een sessie begeleiden. Op basis daarvan maken de trainers een inschatting van het toepassen van de SCHIPaanpak. Bij grote twijfels wordt dit met de deelnemer besproken. Als de algemene gespreksvaardigheden onvoldoende toereikend blijken, wordt deelnemers afgeraden met de SCHIPaanpak te werken.

Om de training effectief te integreren en de SCHIPaanpak volledig eigen te maken, is het essentieel dat cursisten direct na de training in de gelegenheid zijn om deze in de praktijk te brengen. Dit kan doordat de uitvoering binnen hun eigen organisatie gefaciliteerd wordt of, in het geval van zelfstandige professionals (ZZP'ers), door als geregistreerde beoefenaars direct aan de slag te gaan.

Kwaliteitsbewaking

De licentie van de SCHIPbehandelaar is telkens geldig voor één jaar. De eerste verlenging komt tot stand door vier intervisies en een studiedag te volgen. Hierna geldt dat een SCHIPbehandelaar elk jaar een studiedag moet volgen om te verlengen. Verder wordt per januari 2025 ingevoerd dat een SCHIPbehandelaar verplicht is om jaarlijks bij drie stellen een evaluatievragenlijst af te nemen.

Tijdens de intervisies brengt de SCHIPbehandelaar casuïstiek in die onder begeleiding van een intervisor wordt uitgewerkt. De intervisies worden begeleid door twee ervaren SCHIPbehandelaren, die als trainers zijn opgeleid. Naar aanleiding van observaties in de intervisie, worden, indien nodig, kosteloze supervisie afspraken gemaakt met een trainer. Op de (verplichte) studiedagen wordt een relevant onderwerp uitgediept door kwalitatief hoogwaardige sprekers om de kennis die de SCHIPbehandelaar nodig heeft om zijn hun

vak goed uit te voeren actueel te houden en te verdiepen. Deze studiedag wordt live georganiseerd in Congrescentrum Domstad in Utrecht. Als een SCHIPbehandelaar niet aanwezig kan zijn, moet een vervangende opdracht gemaakt worden. Deze wordt beoordeeld door de ontwikkelaar van de aanpak.

Ter verdieping van de competenties biedt SCHIPaanpak een (niet-verplichte) driedaagse verdiepingstraining aan waar met acteurs de verschillende fases van de SCHIPaanpak worden geoefend. Middels het forum op de SCHIPaanpak wordt casuïstiek gedeeld waar vanuit de andere SCHIP-behandelaren en de ontwikkelaars wordt gereageerd.

De trainers van de SCHIPaanpak zijn de ontwikkelaars van de aanpak of twee trainers, die een 'train-the-trainer' traject hebben doorlopen. De ontwikkelaars evalueren de trainers, mede op basis van evaluaties van cursisten, na elke afgeronde training.

Randvoorwaarden

Organisatorische randvoorwaarden:

- De SCHIPaanpak mag alleen worden uitgevoerd door daarvoor opgeleide behandelaren die in het bezit zijn van de licentie SCHIPaanpak. Deze licentie wordt uitgegeven door de Maatschap van Rouwtherapeuten, vertegenwoordigd door Rodenburg & Van der Maarel. De licentie is aan te vragen na afronding van de basistraining.
- De behandelaar moet beschikken over een eigen ruimte waarin de ex-partners elkaar kunnen ontmoeten, of, indien online gewerkt wordt, een beveiligde online omgeving.
- Indien er juridische procedures lopen dan wordt bekeken of deze tijdelijk stopgezet kunnen worden, zo niet dan worden er afspraken gemaakt over niet-delen van de inhoud van de SCHIP gesprekken.

Contextuele randvoorwaarden

- De behandelaar spreekt de ex-partners aan op partnerniveau en vermijdt hierbij termen als 'vader', 'moeder', 'ouders'.
- Er wordt tijdens de SCHIPaanpak niet over de kinderen gesproken, met uitzondering van fase 5
- Er zullen altijd gezamenlijke gesprekken plaatsvinden, op geen enkel moment gaat de behandelaar individueel in gesprek met een van de partners
- Communicatie vindt altijd plaats met de ander in de cc
- Er is duidelijkheid over de financiering van de aanpak. Ofwel betalen de ex-partners deze zelf, ofwel is er vergoeding vanuit de gemeente of anderszins.

Implementatie

Wanneer de SCHIPaanpak binnen een organisatie wordt toegepast, vindt de implementatie plaats op organisatieniveau door middel van een in-company-trainingsprogramma. De organisatie investeert in een in-company training, waarmee hun hulpverleners specifiek worden opgeleid in de SCHIPmethodiek en de aanpak wordt toegevoegd aan hun methodiek-repertoire. Na succesvolle afronding van de training ontvangt de organisatie een licentie die vermeldt welke hulpverleners bevoegd zijn de aanpak uit te voeren. Om de licentie te behouden en te verlengen, dienen de getrainde hulpverleners te voldoen aan de eerder besproken ontwikkelings- en kwaliteitseisen.

Kosten

De kosten voor een basistraining bedragen € 1050,-- per persoon, vrijgesteld van btw (CRKBO-registratie).

In-company zijn de kosten voor een basistraining € 9000,--. De kosten voor de licentie bedragen per jaar € 250,-- excl. 21% btw. Deze kosten zijn inclusief ondersteuning per mail of telefoon, de intervisies en inclusief de studiedag, aan de studiedag zijn accreditatiepunten gekoppeld.

De kosten van het uitvoeren van de SCHIPaanpak wordt door de individuele behandelaren zelf bepaald. Er wordt een gemiddeld tarief van € 150,-- per anderhalf uur geadviseerd, maar iedereen is vrij hiervan af te wijken. Dit betekent dat bij een gemiddeld aantal sessies van 12, de kosten per behandelaar zijn: € 1800,--. Vaker wordt de SCHIPaanpak door twee behandelaren uitgevoerd, wat door de ontwikkelaars wordt aangemoedigd. Dit verhoogt de kwaliteit van het traject doordat zij elkaar aanvullen in observaties en het risico op partijdigheid verminderen. Dan zullen de kosten rond de € 3800,-- per traject zijn. Uitgaande van een psychosociale achtergrond kunnen deze bedragen vrijgesteld zijn van btw.

Wanneer de gemeente de SCHIPaanpak vergoedt, verloopt de financiering via de betrokken hulpverlener of organisatie die hiervoor een contract met de gemeente heeft. In andere gevallen betalen ex-partners de kosten zelf. Dit kan per gemeente verschillen, afhankelijk van lokale beleidskeuzes en contractafspraken.

3. Onderbouwing

Probleem

De SCHIPaanpak richt zich op onverwerkte rouw van ex-partners bij scheidingen, wat kan leiden tot samenwerkingsproblemen rond de opvoeding van hun kinderen. Scheidende partners met kinderen moeten immers veel praktische taken voor hun kind moeten uitvoeren, maar tegelijkertijd ook het verlies van een partnerschap verwerken (Amato, 2005; Bonach, 2009, Cohen & Finzi-Dottan, 2012). Onderzoek toont aan dat rouw niet alleen optreedt bij overlijden, maar ook bij andere ingrijpende levensgebeurtenissen, zoals scheidingen (Papa et al., 2014). Dit heeft vaak te maken met rolverlies, waarbij het verlies van een rol die cruciaal is voor iemands identiteit en dagelijks functioneren, gevoelens van desoriëntatie en emotioneel leed kan veroorzaken (Klurfeld et al., 2020). Rouw bij rolverlies vertoont gelijkenissen met traditionele rouwreacties, inclusief intense (negatieve) emoties zoals woede en verdriet. Wanneer ex-partners een scheiding niet adequaat verwerken en afsluiten, kan dit leiden tot onverwerkte (verlengde) rouw, wat bij 11% van de recent gescheiden individuen voorkomt (Klurfeld et al., 2020). De hiermee gepaard gaande intense negatieve emoties zijn een belangrijke voorspeller van co-ouderschapsproblemen (Koppejan-Luitze et al., 2021).

Meer dan 90% van de gescheiden partners in Nederland behoudt gezamenlijk ouderlijk gezag, en 27% kiest voor co-ouderschap, waarbij zorg gelijk (minstens veertig procent) verdeeld wordt (CBS, 2017). Coöperatief co-ouderschap vereist nauwe samenwerking en effectieve communicatie tussen ex-partners, gericht op de verzorging en opvoeding van de kinderen. Deze vorm van co-ouderschap is één van de belangrijkste voorspellers voor zowel het welzijn van kinderen, als de kwaliteit van ouder-kind relaties na een scheiding (Petren et al., 2017; Karela & Petrogiannis, 2018; Pires & Martins, 2021). Echter, het bewerkstelligen van deze nieuwe ouderschapsband met een ex-partner is in veel soorten scheidingen uitdagend (Eikrem & Jevne, 2022).

Wanneer ex-partners de scheiding niet of onvoldoende verwerkt hebben, kunnen intense negatieve emoties als woede, schaamte en verdriet op de voorgrond blijven staan (Koppejan et al., 2020). Het komt dan ook vaak voor dat het ex-partners niet lukt een coöperatieve co-ouderschapsrelatie te ontwikkelen (Bonach, 2008; Deck et al., 2023). Uit Vlaams onderzoek blijkt dat binnen co-ouderschapsrelaties 25% van de gescheiden partners nooit en 25% slechts maandelijks over de kinderen communiceert (Vanassche et al., 2020). Daarnaast komen conflicten, vooral over opvoeding van kinderen, veel voor (Deck, 2023). Dergelijke scheidingsgerelateerde problemen schaden kinderen vooral wanneer ze langdurig zijn en ex-partners falen in probleemresolutie (Zemp, Bodeman & Cummings, 2016). Dit kan leiden tot problemen op de korte termijn, zoals gedrags- en emotionele problemen, en heeft lange termijngevolgen, zoals een hoger risico op depressie en eigen scheiding in de volwassenheid (Van der Valk et al., 2020). Ook komen specifieke scheidingsgerelateerde problemen voor zoals loyaliteitsconflicten en ouderverstoting.

Complexe scheidingen spelen een belangrijke rol bij de aanmeldingen bij jeugdbescherming (60%) en jeugd- en opvoedhulp (40–50%) (Batterink et al., 2020; Scheiden zonder Schade, 2018). Dit onderstreept dat complexe scheidingen meestal onderdeel zijn van een bredere context van conflicten, spanningen en psychisch lijden

binnen gezinnen. Voor jeugdbeschermers zijn gezinnen met complexe scheidingsproblematiek uiterst arbeidsintensief. Het lukt professionals vaak niet effectief te werken met deze kinderen, vanwege de intense conflicten tussen de ex-partners, wat leidt tot marginalisatie van de kinderbelangen (Scheiden zonder schade, 2018). De gemiddelde kosten van complexe scheidingen kunnen oplopen tot €46.000 en worden veelal gedragen door de maatschappij (Batterink et al., 2020). De *Richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen* geeft dan ook als één van de kernaanbevelingen om ex-partners die falen in conflictresolutie te stimuleren deel te nemen aan programma's die gericht zijn op het leren beheersen van ruzies, op familiemediation en/of op het versterken van hun (ouder)relatie (Van der Valk et al, 2020). Dergelijke programma's kunnen een waardevolle basis zijn voor (daaropvolgende) effectieve deelname aan co-ouderschapsprogramma's.

Oorzaken

Hoewel steeds meer bekend wordt dat rouw ook bij scheiding voorkomt (Klurfeld, 2020; Papa et al., 2014), ontbreekt gericht onderzoek naar de oorzaken van onverwerkte rouw bij scheidingen. Deze paragraaf baseert zich daarom deels op algemene rouwliteratuur en deels op inzichten uit onderzoek naar oorzaken van aanhoudende negatieve emoties bij scheidingen.

Onverwerkte rouw wordt gekarakteriseerd door verhoogd en aanhoudend psychisch lijden (Szuhany et al., 2021). In de algemene rouwliteratuur wordt dit veelal verklaard vanuit persoonlijke factoren, zoals problemen met of het ontbreken van het doorwerken en betekenis geven aan het verlies (elaboreren), vroege hechtingsproblemen, disfunctionele gedachten (zoals zelfverwijt), specifieke copingstijlen (zoals vermijden en rumineren) en het onvermogen om intense negatieve emoties (o.a. woede en verdriet) te reguleren (Baghdadi & Haghighat, 2024, de Keijser, 2021; Szuhany et al., 2021). Ook sociale en economische factoren kunnen bijdragen, bijvoorbeeld veranderende gezinsomstandigheden of het verlies van inkomen (de Keijser, 2021).

Bij scheidingen komt daar een ander perspectief bij: de literatuur laat zien dat aanhoudende negatieve emoties vaak zichtbaar worden in interpersoonlijke processen, met name verstoorde communicatie en terugkerende conflicten tussen ex-partners (Koppejan-Luitze, 2021; Rodenburg & van der Maarel, 2023). Veelvoorkomende destructieve communicatiepatronen omvatten ontkenning, escalatie, elkaar negeren en aanhoudende boosheid (de Ruiten & van Pol, 2017). Dergelijke patronen gaan vaak samen met diepgeworteld wantrouwen, bijvoorbeeld over de opvoedkundige bekwaamheid van de ex-partner (Deck, 2023), en met negatieve attributies, zoals een eenzijdige kijk op schuld en verwijt richting de ander (Bonach, 2008; Demby, 2016; Visser et al., 2017). Deze dynamieken versterken het conflict (Deck, 2023) en houden negatieve emoties in stand. Tijdens een scheiding versterken persoonlijke en interpersoonlijke factoren elkaar vaak: beperkte emotieregulatie kan leiden tot conflicten (Baghdadi & Haghighat, 2024), terwijl voortdurende conflicten en negatieve interacties de negatieve emoties verder voeden en bestendigen (Koppejan-Luitze, 2021).

Bij aanhoudende conflicten vallen (ex-)partners vaak onbewust terug in gedragspatronen die zijn gevormd in hun kindertijd of eerdere relaties (Shi, 2003). Hechtingsstijlen bepalen dan ook deels de variabiliteit in emotioneel herstel na scheiding (Sbarra & Borelli, 2019). Partners met een angstig-ambivalente hechtingsstijl hebben de neiging om veel druk uit te oefenen op hun partner, het (conflict)gesprek te overheersen door

weinig ruimte te laten voor de ander en meer vijandigheid te tonen (Corcoran & Mallinckrodt, 2000). Ook ervaren angstig gehechte individuen het verlies van de partnerrelatie vaker als catastrofaal, en kunnen emotioneel gefixeerd blijven op de verloren partner (Mikulincer & Shaver 2022). Daarnaast laat onderzoek zien dat interpersoonlijke copingstijlen binnen relaties — zoals vermijdend, afwijzend, angstig/expressief of adaptief gedrag — gerelateerd zijn aan de mate van conflict en relatiekwaliteit. Adaptieve copingstijlen hangen samen met minder conflict, terwijl vermijdende of angstige copingstijlen juist samenhangen met meer ruzie en spanning (Chow, Buhrmester, & Tan, 2014).

Een belangrijke beschermende factor is *face-to-face* communicatie tussen ex-partners na de scheiding: dit helpt bij het voorkomen en oplossen van conflicten tussen gescheiden ex-partners (Deck, 2023). Ook blijkt dat ontschuldiging en wederzijdse vergeving gerelateerd is aan betere acceptatie van de scheiding (Bonach, 2008; Kluwer et al., 2020). Tot slot, het in staat zijn om 'rouwtaken' (Worden, 1992) uit te voeren, waarbij men o.a. de werkelijkheid van het verlies (in dit geval van de partnerrelatie) onder ogen ziet, en het leven aanpast aan de nieuwe situatie, is een belangrijke beschermende factor tijdens het rouwproces (de Keijser, 2021).

Aan te pakken factoren

Het hoofddoel van de SCHIPaanpak is het emotioneel herstel en de verwerking van de scheiding bij ex-partners om (toekomstig) constructief co-ouderschap mogelijk te maken. De aanpak richt zich hierbij specifiek op het verwerken en aanpakken van de intense negatieve emoties en attributies richting de ex-partner door:

- Kennis te vergroten over het ontstaan van negatieve emoties en attributies, onder andere door psycho-educatie over rouw, coping- en hechtingsstijlen (subdoel 1);
- Het leren ombuigen van negatieve emoties en attributies voordat ze escaleren tot conflict (subdoel 2);
- Het herstel van directe (face to face) communicatie tussen ex-partners (subdoel 3);
- Het bewerkstelligen van het erkennen van het eigen aandeel in de scheiding en ontschuldiging van de ander (subdoel 4);
- Kennis te vergroten over het belang van vergeving (subdoel 4);
- Het verminderen van negatieve emoties, attributies en rouwsymptomen (subdoel 5).

Verantwoording

De SCHIPaanpak richt zich op scheidende ouders, omdat zij ook na de scheiding een gezamenlijke verantwoordelijkheid dragen voor hun kinderen. Een stabiel en coöperatief co-ouderschap vormt een cruciale beschermende factor voor het welzijn van kinderen in deze periode (Langenbrunner, Cox & Cherry, 2013; Rejaän et al., 2020). Echter, onderliggende relationele kwesties en onverwerkte kwetsuren kunnen de communicatie en samenwerking tussen ex-partners bemoeilijken. In veel gevallen is het noodzakelijk dat deze kwesties eerst worden verwerkt voordat ouders effectief kunnen samenwerken. Negatieve dimensies van de interouderlijke relatie, zoals vijandigheid, teruggetrokken gedrag en niet-constructief conflictgedrag, hangen samen met verhoogde ontwikkelingsrisico's voor kinderen (Eldik et al., 2020) en komen ook veelvuldig voor bij scheidende ouders.

De SCHIPaanpak is gebaseerd op verschillende rouwtheorieën en modellen. Kenmerkend voor onverwerkte rouw is dat rouwenden bepaalde 'rouwtaken' niet of onvoldoende uitvoeren (de Keijser, 2021). Het Takenmodel (Worden, 1992) beschrijft vier cognitieve taken van rouwen: 1) het accepteren van de realiteit van het verlies, 2) het ervaren van de pijn van het verdriet, 3) aanpassen aan een omgeving zonder de geliefde en 4) nieuwe verbindingen aangaan en het leven weer oppakken. Het Duale Procesmodel (Stroebe & Schut, 1999) vult het Takenmodel aan door de nadruk te leggen op het dynamische copingproces bij rouwtaken, dat afwisselt tussen op het verlies gerichte taken, zoals rouwarbeid, en op herstel gerichte taken, zoals aandacht voor het nieuwe leven. De vijf fases van de SCHIPaanpak zijn gebaseerd op deze vier rouwtaken, waarbij zowel aandacht is voor het verlies (wat zijn de ex-partners kwijtgeraakt door de scheiding), als voor het herstel (wat hebben de ex-partners nodig om een constructieve co-ouderschaprelatie met elkaar aan te kunnen gaan).

Door daarnaast binnen het traject afwisselend te focussen op verlies en herstel, kunnen de ex-partners een balans vinden tussen het omgaan met hun emoties en het aanpassen aan de veranderde omstandigheden (Stroebe & Schut, 1999). Uit een review over 86 publicaties naar het Duale Procesmodel blijkt dat het een werkzaam en realistisch kader is voor rouwprofessionals, juist omdat het rekening houdt met meerdere stressoren die tijdens een scheiding vaak gelijk optreden (Fiore, 2021). Daarnaast werden er in dit onderzoek eerste aanwijzingen gevonden dat interventies die gebaseerd zijn op het Duale Procesmodel effectiever zijn dan 'traditionele' rouwinterventies.

In de SCHIPaanpak staan de therapeutische relatie en een veilige omgeving centraal, waarin stapsgewijs en opbouwend wordt gewerkt aan het begrijpen van scheidingsgerelateerde emoties, het constructief uiten ervan en het responsief reageren op elkaars emoties. Om de verschillende emoties te inventariseren, maakt de SCHIPbehandelaar gebruik van het HART-model. Dit is een in de praktijk ontwikkeld en veelgebruikt mediationmodel (Uitslag & Rodenburg, 2022). De SCHIPbehandelaar maakt daarnaast gebruik van technieken uit de *Emotionally Focused Therapy* (EFT) en van gesprekstechnieken uit de cognitieve gedrags- en systeemtherapie. Door psycho-educatie wordt de kennis over rouw bij scheiding en de negatieve interactiepatronen die hieruit (kunnen) voortkomen vergroot bij ex-partners. Ex-partners werken aan een scheidingsnarratief dat zich tijdens het traject ontwikkelt tot een gezamenlijk verhaal waarin beiden hun aandeel in de scheiding erkennen en hiervoor verantwoordelijkheid nemen. Het traject wordt afgesloten met een ritueel om de partnerrelatie emotioneel af te sluiten. Deze werkzame elementen worden hieronder onderbouwd.

Therapeutische relatie

Een van de belangrijkste werkzame elementen in relatietherapie is de band, of de therapeutische relatie (alliantie) met de therapeut (Snyder, Castellani & Whisman, 2006). Daarbij is het van belang dat de therapeut in staat is om deze relatie zorgvuldig op te bouwen en emotionele verbondenheid tussen hem/haar en de cliënten weet te creëren. De SCHIPbehandelaren worden zorgvuldig getraind in hoe zij een veilige therapeutische relatie kunnen bewerkstelligen. Daarbij is overeenstemming tussen verwachtingen en doelen van de therapeut en de cliënten belangrijk. De gefaseerde en opbouwende aanpak van SCHIP draagt hieraan bij, evenals de wisselende rol van de SCHIPbehandelaar tijdens het traject (van intermediair in het begin naar procesbegeleider later in het traject).

Psycho-educatie

Tijdens traject krijgen ex-partners psycho-educatie over: het rouwproces tijdens een scheiding, hoe copingstijlen van invloed zijn op de manier van omgaan met de scheiding, de basisprincipes van hechting en hoe dit mogelijk doorwerkt in relaties en interacties, en het nut van rituelen bij het afsluiten van een relatie. Psycho-educatie wordt aanbevolen als onderdeel van trajecten gericht op bemiddeling bij conflicten na scheiding/ samenwerken in het belang van het kind (Zimmerman, 2016). Psycho-educatie over de basisprincipes van hechting en coping kan ex-partners helpen beter inzicht te krijgen in de negatieve interactiepatronen waar zij zich dikwijls in bevinden en hen mogelijk stimuleren tot verandering. Onderzoek toont aan dat ex-partners met kinderen tijdens een scheiding in uiteenlopende mate gebruikmaken van zowel bewuste, doelgerichte strategieën om problemen aan te pakken als van onbewuste afweermechanismen, die gericht zijn op het reguleren van hun interne psychologische spanningen (Cohen & Finzi-Dottan, 2012). Binnen een SCHIP-traject worden deze copingmechanismen inzichtelijk gemaakt. Het hanteren van effectieve emotieregulatiestrategieën en het actief verwerken van negatieve emoties blijkt samen te hangen met beter co-ouderschap en een grotere ouderlijke betrokkenheid bij de kinderen (Cohen & Finzi-Dottan, 2012).

Verlieselaboratie aan de hand van het (gezamenlijke) scheidingsnarratief

Het doorwerken en betekenis geven aan verlies, ook wel verlieselaboratie genoemd, helpt rouwende mensen een gevoel van samenhang te ontwikkelen (de Keijser, 2021). Een gevoel van samenhang bestaat uit drie onderdelen: begrijpelijkheid (inzicht in wat er is gebeurd), hanteerbaarheid (kunnen omgaan met de situatie) en zinvolheid (er betekenis aan geven) (Antonovsky, 1987). Gescheiden mensen met een sterk gevoel van samenhang hebben minder last van rouwsymptomen (Kulik & Cohen, 2011). In de SCHIPaanpak wordt verlieselaboratie gestimuleerd door met de ex-partners toe te werken naar een gezamenlijk verhaal dat inzicht en betekenis geeft aan de gebeurtenissen die tot de scheiding hebben geleid (scheidingsnarratief). Interventies die gebruik maken van het (her)structureren van het verhaal rond het verlies, blijken effectief bij langdurige rouw (Elinger, 2023). Naarmate het traject vordert, zijn de ex-partners in staat verantwoordelijkheid te nemen voor de gebeurtenissen in het scheidingsnarratief en de ander te ontschuldigen.

EFT

Tijdens het traject maakt de SCHIPbehandelaar gebruik van elementen uit de *Emotionally Focused Therapy* (EFT; Johnson, 2004). Dit is (relatie)therapie voor koppels, waarin het tot stand brengen van betere emotie-interactie centraal staat. Het creëren van een veilige ruimte, waarin plaats is voor het uiten van alle soorten (negatieve) emoties, is een belangrijk onderdeel van EFT. Drie belangrijke therapeutische elementen in de EFT zijn: *enactment*, vernieuwde betrokkenheid en verzachting (Wiebe & Johnson 2016). Bij *enactment* spreken partners hun gevoelens direct tegen elkaar uit en reflecteren op wat dit met ze doet en wat ze voelen in hun lichaam. Vernieuwde betrokkenheid vindt plaats wanneer partners hun emotionele behoeften tegen elkaar uitspreken, wat voorheen niet het geval was. Verzachting treedt op wanneer partners niet langer met verwijten en kritiek op elkaar reageren, maar juist hun andere kwetsbare emoties, zoals schaamte en verdriet, met elkaar delen. De ex-partners worden aangemoedigd om echt naar elkaar te luisteren en responsief te reageren. Onderzoek toont aan dat EFT de emotionele verbondenheid en tevredenheid in relaties duurzaam verbetert (Beasley & Ager, 2019; Conradi et al., 2018; Wiebe & Johnson, 2016). Ook bevordert het loslaten van de intense negatieve emoties vergeving bij gescheiden ouders

en verbetert het de co-ouderlijke relatie (Bonach, 2009; Guzmán-González et al., 2019; Kluwer, 2016).

De SCHIPbehandelaar maakt naast EFT-technieken ook veelvuldig gebruik een aantal gesprekstechnieken uit de cognitieve gedrags- en systeemtherapie, die helpen om de communicatie tussen ex-partners te verbeteren. Het gaat hier onder andere om exploreren, verruiming door spiegelen, herstructureren, de realiteit van emoties erkennen (Lange, 2006).

Scheidingsritueel

In hedendaagse westerse samenlevingen wordt echtscheiding steeds meer geaccepteerd als een natuurlijke overgang in de levensloop. Scheidingsrituelen bieden een adaptieve manier om met deze verandering om te gaan: ex-partners krijgen de kans om het verlies te erkennen, hun relatie te herdefiniëren en een nieuwe start te maken. In landen zoals Japan, Australië en de Verenigde Staten worden al scheidingsceremonies aangeboden. Hoewel de therapeutische waarde van scheidingsrituelen langzaam wordt erkend (Arosio, 2023), ontbreekt het nog aan empirisch onderzoek naar hun effectiviteit. Er zijn echter aanwijzingen dat ze emotionele heling bevorderen, conflicten verminderen en een nieuwe vorm van samenwerking tussen ex-partners kunnen ondersteunen, vooral als er kinderen bij betrokken zijn (Hoondert, 2019).

Face-to-face communicatieherstel

Tijdens de SCHIPaanpak worden ex-partners begeleid richting het weer persoonlijk en *face-to-face* communiceren. Communicatie per email leidt eerder tot conflictescalatie dan *face-to-face* communicatie (Friedman & Currall, 2003). Ook blijkt uit onderzoek dat ex-partners die geregeld en constructief met elkaar communiceren, minder conflicten binnen het co-ouderschap hebben (Pruett et al., 2003).

Werken aan vergeving

Vergeving is cruciaal voor de aanpassing na de scheiding en van belang voor een goede co-ouderschapsrelatie (Guzman et al, 2019, Yarnoz et al., 2016). Vergeven wordt gedefinieerd als een reeks van motivationele veranderingen waardoor de ene (bedrogen) partner minder de behoefte heeft om wraak te nemen op de andere (ontrouwe) partner, minder de behoefte heeft de andere partner te vermijden en meer gemotiveerd is om het bij te leggen met de partner (Karremans, Van Lange, Ouwerkerk & Kluwer, 2003). Het vergeven van de ex-partner is negatief gerelateerd aan negatieve attributies over de scheiding en de ernst van de conflicten. Daarentegen is vergeving van de ex-partner positief gerelateerd aan de acceptatie van de scheiding (Kluwer et al., 2020).

Werken aan zowel positieve als negatieve processen

Veel onderzoek binnen scheidingsinterventies is gericht op de negatieve processen, zoals conflict. Er is minder bekend over de werking van positieve processen, terwijl deze waarschijnlijk net zo belangrijk zijn. Het werken aan vergeving en vertrouwen is een belangrijke positieve toevoeging aan scheidingsinterventies (Schoemaker et al, 2016). Binnen de SCHIPaanpak wordt (vanaf fase 3) in kaart gebracht wat ex-partners nodig hebben om elkaar opnieuw te vertrouwen en (mogelijk) te vergeven. Het inzetten van een scheidingsritueel vormt een concrete en werkbare manier om aan dit proces vorm te geven.

Sociaal netwerk 'op vakantie'

Het wordt algemeen erkend dat het succes of falen van relaties niet alleen afhangt van de individuele partners, maar ook van hun sociale netwerken. Dit geldt zowel voor intacte relaties (Kennedy et al., 2015) als voor relaties na een scheiding (McDermott et al., 2013). Echter, een recent onderzoek toont aan dat negatieve oordelen vanuit de sociale omgeving conflicten tussen gescheiden partners juist kunnen versterken, en hierdoor wederzijdse vergeving bemoeilijken (Visser et al., 2017). In twee studies, waaronder een met ouders van wie de kinderen ernstige problemen ervoeren door ouderlijke conflicten, bleek dat deze afkeuring vanuit het netwerk leidde tot meer co-ouderschapconflicten. Door het 'op vakantie sturen' van het sociaal netwerk in de SCHIPaanpak wordt deze mogelijke negatieve invloed vanuit de omgeving voorkomen.

Traject gericht op ex-partners, niet op kinderen

De SCHIPaanpak richt zich primair op scheidende partners en niet direct op hun kinderen, omdat conflicten tussen ex-partners vaak geworteld zijn in onderliggende interpersoonlijke problemen, ondanks dat ze zich in eerste instantie kunnen manifesteren als opvoedingsgeschillen. Onderzoek toont aan dat deze conflicten voortkomen uit onverwerkte emoties en spanningen tussen de ex-partners zelf (Deck, 2023; Visser et al., 2017). Kinderen raken onbedoeld verstrikt in deze strijd, wat hun welzijn en ontwikkeling ernstig kan schaden (Van der Valk et al., 2020). Aangezien interouderlijke conflicten een van de sterkste risicofactoren zijn voor negatieve ontwikkelingsuitkomsten bij kinderen (Cummings & Davies, 2010), is het essentieel dat ouders eerst hun eigen (rouw)verwerkingsproces doorlopen. Pas wanneer deze basis is gelegd, kan eventueel een gezinsgerichte interventie worden overwogen om de ouder-kindrelatie verder te versterken.

4. Onderzoek

Onderzoek naar de uitvoering

a)

Titel: Procesevaluatie SCHIPaanpak 2023-2024
Auteurs: LMJ van der Maarel-Stordiau – T. Rodenburg-Marissink
Jaar van uitgave: 2024
Organisatie: SCHIPaanpak

b)

Type onderzoek: Bereikcijfers + procesevaluatie
Onderzoeksmethode: Kengetallen opgevraagd + digitale vragenlijsten
Omvang onderzoek: Kengetallen aangesloten SCHIPbehandelaren met licentie en evaluatie door 83 SCHIPbehandelaren en 33 ex-cliënten (ex-partners)
Periode: 2023-2024

c)

In juni 2023 is gerapporteerd dat SCHIPbehandelaren tussen januari 2017 en juni 2023 in totaal 1176 koppels hebben behandeld in een SCHIPtraject. Dit is een onderschatting van het totaal aantal, aangezien slechts 25% (n=116) van het (toen) totaal aantal SCHIPbehandelaren (n=400) bereikcijfers heeft aangeleverd.

In juni 2024 hebben 83 van de (huidige) 478 SCHIPbehandelaren (17%) een digitale vragenlijst ingevuld over het behalen van interventiedoelen en de waardering van de aanpak, waarbij de lage respons vooral te wijten was aan de timing rond de zomervakantie. Daarnaast zijn 33 vragenlijsten door individuele (ex-)cliënten ingevuld, waarbij opgemerkt dient te worden dat veel behandelaren het lastig vonden om cliënten te benaderen vanwege praktische bezwaren, zoals de tijdsintensiviteit en het gevreesde risico op overvraging van cliënten.

Uit de digitale vragenlijst blijkt dat SCHIPbehandelaren gemiddeld 4,5 trajecten volledig hebben afgerond tussen 2023 en mei 2024, waarbij de grootste uitval (gemiddeld 1 traject per behandelaar) in de (meest complexe) fase 1 plaatsvindt. De behandelaren waarderen de SCHIPaanpak gemiddeld met een 7.6. Behandelaren vinden over het algemeen dat ex-partners de interventiedoelen meer dan gemiddeld bereiken. De duidelijke structuur van de interventie, met fases en huiswerkopdrachten, werd als een sterke kant benoemd. Als verbeterpunten werden scholing, financiële toegankelijkheid en de verdere ontwikkeling van het materiaal genoemd.

Ex-cliënten ervaren positieve veranderingen in effectieve communicatie zonder escalatie, en het nemen van verantwoordelijkheid voor hun eigen rol. De afronding van de partnerrelatie, zowel formeel als emotioneel, wordt eveneens als waardevol ervaren. Ex-partners verschillen in hun beoordeling van de mate waarin zij vinden dat de doelen zijn gerealiseerd. Op een Likertschaal van 1–5 is de gemiddelde score 3,48. Vijf partners gaven aan dat de doelen niet waren bereikt, tien partners dat een deel van de doelen was bereikt, twaalf dat de doelen geheel waren bereikt en vier dat er méér was gerealiseerd dan de doelen.

Verder waren de ex-partners tevreden met de SCHIPbehandelaar, wat blijkt uit een score van 8 op een tienpuntsschaal. Als belangrijkste verbeterpunten werden door de ex-partners aangemerkt: meer bekendheid, sessies in de avonden, meer mogelijkheden om het traject financieel te bekostigen, , en een 'strengere' intakeprocedure (waarbij beide partners goed weten wat er van hen verwacht/gevraagd wordt) genoemd.

De verbeterpunten die genoemd zijn door behandelaars en ex- cliënten zijn opgepakt door de ontwikkelaars. Deze zijn inmiddels gedeeld met SCHIP-behandelaars, onder meer via de nieuwsbrief. De jaarlijkse scholing wordt aangepast op de behoeften van de behandelaars. Daarnaast is de verdere ontwikkeling van het materiaal opgepakt met een cliëntenwerkboek. Voor de financiële borging wordt actief ingezet op structurele financiering door gemeenten.

Ook is inmiddels in samenwerking met de Universiteit Utrecht (Prof. Dr. Esther Kluwer) een vragenlijst toegevoegd aan de intakeprocedure. Hierin worden negatieve emoties en attributies en conflicten rondom de scheiding uitgevraagd. Dit kan als een basis dienen voor het meten de effectiviteit van de SCHIPaanpak in de toekomst. Daarnaast is een belangrijk aandachtspunt het verhogen van de respons op vragenlijsten, zowel onder behandelaars als cliënten. Er zal worden onderzocht hoe dit proces toegankelijker en minder belastend kan worden ingericht.

5. Samenvatting Werkzame elementen

- Gefaseerde, in intensiteit opbouwende aanpak gebaseerd op theoretisch onderbouwde rouw(taken)modellen;
- Duale rouworiëntatie: gericht op verlies en herstel;
- De therapeutische relatie;
- Veilige therapeutische omgeving om emoties te uiten;
- Gebruik van technieken uit de Emotionally Focused Therapy (EFT), zoals *enactment*;
- Gebruik van gesprekstechnieken uit de cognitieve gedrags- en systeemtherapie, zoals spiegelen, exploreren en meta-communicatie;
- Psycho-educatie;
- Verlieselaboratie door het opstellen van een (gezamenlijk) scheidingsnarratief;
- *Face-to-face* communicatieherstel;
- Uitvoeren scheidingsritueel;
- Focus op negatieve én positieve processen: conflict en vergeving;
- Focus alléén op ex-partners (kinderen en sociaal netwerk er tussenuit).

6. Aangehaalde literatuur

Amato, P. R. (2005). The impact of family formation change on the cognitive, social, and emotional well-being of the next generation. *The Future of Children*, 15(2), 75–96.

<https://doi.org/10.1353/foc.2005.0012>

Antonovsky, A. (1987). *Understanding the mystery of health: How people manage stress and stay well*. Jossey-Bass.

Arosio, L. (2023). Divorce rites as a way of dealing with a life course transition: The case of contemporary Italy. *Religions*, 14(8), 978. <https://doi.org/10.3390/rel14080978>

Baghdadi, R., & Haghghat, A. (2024). The effectiveness of emotion regulation training on conflict resolution skills in married female students. *PsychNexus*, 1(3), 219–228. <https://doi.org/10.62017/psychnexus.v1i3.3417>

Beasley, C. C., & Ager, R. (2019). Emotionally focused couples therapy: A systematic review of its effectiveness over the past 19 years. *Journal of Evidence-Based Social Work*, 16(2), 144–159. <https://doi.org/10.1080/23761407.2018.1563013>

Batterink, M., Bilo, N., Jongebreur, W., & van der Maas-Vos, G. (2020). *Kostenanalyse van complexe scheidingen*. Significant Public.

Bonach, K. (2008). Empirical support for the application of the forgiveness intervention model to postdivorce coparenting. *Journal of Divorce & Remarriage*, 50(1), 38–54.

<https://doi.org/10.1080/10502550802365631>

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2017, December 18). Ruim kwart gescheiden ouders kiest voor co-ouderschap. CBS. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/51/ruim-kwart-gescheiden-ouders-kiest-voor-co-ouderschap>

Chow, C. M., Buhrmester, D., & Tan, C. C. (2014). Interpersonal coping styles and couple relationship quality: Similarity versus complementarity hypotheses. *European Journal of Social Psychology*, 44(2), 175–186. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2000>

Corcoran, K., & Mallinckrodt, B. (2000). Adult attachment, self-efficacy, perspective taking, and conflict resolution. *Journal of Counseling & Development*, 78, 473–481.

<https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.2000.tb01931.x>

Cohen, O., & Finzi-Dottan, R. (2012). Defense mechanisms and negotiation as predictors of co-parenting among divorcing couples: A dyadic perspective. *Journal of Social and Personal Relationships*, 30(4), 430–456.

Conradi, H. J., Dingemanse, P., Noordhof, A., Finkenauer, C., & Kamphuis, J. H. (2018). Effectiveness of the 'Hold me Tight' Relationship Enhancement Program in a Self-referred and a Clinician-referred Sample: An Emotionally Focused Couples Therapy-Based Approach.

Family Process, 57(3), 613–628. <https://doi.org/10.1111/famp.12305>

Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2010). *Marital conflict and children: An emotional security perspective*. Guilford Press.

Deck, P., Eisensmith, S., Skinner, B., & Cafaro, J. (2023). Identifying indicators of high-conflict divorce among parents: A systematic review. *Advances in Social Work, 23*, 392–408. <https://doi.org/10.18060/26384>

de Keijser, J. (2021). Het lichaam in rouw. In E. H. M. Eurelings, C. G. Kooiman, & M. H. Lub (Eds.), *Het lichaam en psychisch functioneren* (pp. 279-296). Bohn Stafleu Van Loghum.

Demby, S. L. (2016). Commentary on entrenched postseparation parenting disputes: The role of interparental hatred [Comment/Reply]. *Family Court Review, 55*(3), 417–423. <https://doi.org/10.1111/fcre.12286>

Eikrem, T., & Jevne, K. S. (2022). I do it for the children, and it's not a walk in the park: Parents' stories about how to maintain cooperative co-parenting during the divorce process. *Child & Family Social Work*. <https://doi.org/10.1111/cfs.12928>

Eldik, W. M. van, de Haan, A. D., Parry, L. Q., Davies, P. T., Luijk, M. P. C. M., Arends, L. R., & Prinzie, P. (2020). The interparental relationship: Meta-analytic associations with children's maladjustment and responses to interparental conflict. *Psychological bulletin, 146*(7), 553–594. <https://doi.org/10.1037/bul0000233>

Finkenauer, C., Kluwer, E., Kroese, J., & Visser, M. (2018). Trust as an antidote to the co-parenting conflict in high-conflict divorce relationships.

Fiore, J. (2021). A systematic review of the dual process model of coping with bereavement (1999–2016). *OMEGA - Journal of Death and Dying, 84*(2), 414-458. <https://doi.org/10.1177/0030222819893139>

Friedman, R. A., & Currall, S. C. (2003). Conflict escalation: Dispute exacerbating elements of e-mail communication. Beschikbaar op SSRN: <https://ssrn.com/abstract=459429> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.459429>

Guzmán-González, M., Włodarczyk, A., Contreras, P., Rivera-Ottenberger, D., & Garrido, L. (2019). Romantic attachment and adjustment to separation: The role of forgiveness of the former partner. *Journal of Child and Family Studies, 28*, 3011–3021. <https://doi.org/10.1007/s10826-019-01476-8>

Hoondert, M. (2019). Emerging ritual: Divorce ritual. In P. Post & M. Hoondert (Eds.), *Absent ritual. Exploring the ambivalence and dynamics of ritual* (pp. 31-44). Carolina Academic Press.

Johnson, S. M. (2004). *The Practice of Emotionally Focused Couple Therapy: Creating Connection*. New York: Brunner-Routledge.

- Karela, C., & Petrogiannis, K. (2018). Risk and resilience factors of divorce and young children's emotional well-being in Greece: A correlational study. *Journal of Educational and Developmental Psychology*, 8(2), 68–81. <https://doi.org/10.5539/jedp.v8n2p68>
- Karremans, J. C., Van Lange, P. A. M., Ouwerkerk, J. W., & Kluwer, E. S. (2003). When Forgiving Enhances Psychological Well-Being: The Role of Interpersonal Commitment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 1011-1026.
- Kennedy, D. P., Jackson, G. L., Green, H. D., Bradbury, T. N., & Karney, B. R. (2015). The analysis of duocentric social networks: A primer. *Journal of Marriage and Family*, 77(1), 295–311. <https://doi.org/10.1111/jomf.12151>
- Klurfeld, T., Buqo, W. C., Sanderson, E. F., & Ward-Ciesielski, E. F. (2020). Comparing the nature of grief and growth in bereaved, divorced, and unemployed individuals. *Journal of Affective Disorders*, 274, 1126-1133. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.06.008>
- Kluwer, E. S., van der Wal, R. C., Visser, M., & Finkenauer, C. (2020). Predictors of forgiveness among divorced parents. *Journal of Family Psychology*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1037/fam0000799>
- Kluwer, E. S., Van der Wal, R. C., & Schut, H. A. (2023). Divorce as loss: An explorative study. Unpublished data, preregistered as: <https://aspredicted.org/389n-9qtm.pdf>
- Koppejan-Luitze, H. S., Wal, R., Kluwer, E., Visser, M., & Finkenauer, C. (2021). Are intense negative emotions a risk for complex divorces? An examination of the role of emotions in divorced parents and co-parenting concerns. *Journal of Social and Personal Relationships*, 38, <https://doi.org/10.1177/0265407520972189>
- Kulik, L., & Heine-Cohen, E. (2011). Coping resources, perceived stress, and adjustment to divorce among Israeli women: Assessing effects. *The Journal of Social Psychology*, 151(1), 5-30. <https://doi.org/10.1080/00224545.2010.497542>
- Lange, A. (2006). Gedragsverandering in gezinnen. Cognitieve gedrags- en systeemtherapie. Martinus Nijhoff; Groningen.
- Langenbrunner, M. R., Cox, M. E., & Cherry, D. (2013). Psychometrics of LOCA: Level of conflict assessment of divorcing or separating couples. *Journal of Divorce and Remarriage*, 54, 439-457
- McDermott, R., Fowler, J. H., & Christakis, N. A. (2013). Breaking up is hard to do, unless everyone else is doing it too: Social network effects on divorce in a longitudinal sample. *Social Forces*, 92(2), 491–519. <https://doi.org/10.1093/sf/sot096>
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2022). An attachment perspective on loss and grief. *Current Opinion in Psychology*, 45, Article 101283. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.11.003>

Neimeyer, R. A., & Burke, L. A. (2012). Complicated grief and the end of life: Risk factors and treatment considerations. In *Counseling clients near the end of life: A practical guide for mental health professionals* (pp. 205-228).

Papa, A., Lancaster, N. G., & Kahler, J. (2014). Commonalities in grief responding across bereavement and non-bereavement losses. *Journal of Affective Disorders, 161*, 136-143. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2014.03.018>

Petren, R. E., Ferraro, A. J., Davis, T. R., & Pasley, K. (2017). Factors linked with coparenting support and conflict after divorce. *Journal of Divorce & Remarriage, 58*(2), 145-160. <https://doi.org/10.1080/10502556.2017.1300013>

Pires, M., & Martins, M. (2021). Parenting styles, coparenting, and early child adjustment in separated families with child physical custody processes ongoing in family court. *Children, 8*(8), 629. <https://doi.org/10.3390/children8080629>

Pruett, Marsha & Williams, Tamra & Insabella, Glendessa & Little, Todd. (2003). Family and Legal Indicators of Child Adjustment to Divorce Among Families With Young Children. *Journal of family psychology 43* (17), 169-80. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.17.2.169>.

Rejaän, Z., Van der Valk, I. E., & Branje, S. J. T. (2020). Postdivorce coparenting patterns and relations with adolescent adjustment. Manuscript submitted for publication.

Rodenburg, T., & van der Maarel, R. (2021). *Vechten voor je scheiding: Een aanpak voor postrelatieve rouw* (2e druk). Stili Novi.

Ruiter de, C., & van Pol, B. (2017). Mythen over conflictscheidingen: Een onderzoek naar de kennis van juridische en sociale professionals. *Family and Law, 5*, 1-21.

Sbarra, D. A., & Borelli, J. L. (2019). Attachment reorganization following divorce: Normative processes and individual differences. *Current Opinion in Psychology, 25*, 71-75. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2018.03.008>

Scheiden zonder Schade. (2018). *Scheiden... en de kinderen dan? Agenda voor actie*. Platform 'Scheiden zonder Schade'. Opgehaald van <https://www.huiselijkgeweld.nl/publicaties/publicaties/2018/02/25/scheiden-%E2%80%A6-en-de-kinderen-dan>

Schoemaker, K., de Kruiff, A., Visser, M., van Lawick, J., & Finkenauer, C. (2016). *Vechtscheidingen: Beleving en ervaringen van ouders en kinderen en verandering na Kinderen uit de Knel*. Vrije Universiteit.

Shi, L. (2003). The association between adult attachment styles and conflict resolution in romantic relationships. *The American Journal of Family Therapy, 31*(3), 143-157. <https://doi.org/10.1080/01926180390201936>

Snyder, D. K., Castellani, A. M., & Whisman, M. A. (2006). Current status and future directions in couple therapy. *Annual Review of Psychology*, *57*, 317–344.
<https://doi.org/10.1146/annurev.psych.56.091103.070154>

Stroebe, M. S., & Schut, H. (1999). The dual process model of coping with bereavement: Rationale and description. *Death Studies*, *23*, 197-224.
<https://doi.org/10.1080/074811899201046>

Szuhany, K. L., Malgaroli, M., Miron, C. D., & Simon, N. M. (2021). Prolonged grief disorder: Course, diagnosis, assessment, and treatment. *Focus (American Psychiatric Publishing)*, *19*(2), 161-172. <https://doi.org/10.1176/appi.focus.20200052>

Uitslag, M. & Rodenburg, T. (2022). Rouwconflict. Regie op het hart. Stili Novi.

Valk, I. van der, van den Berg, G., van der Veldt, M.-C., Anthonijsz, I., & Spruijt, E. (2020). *Richtlijn scheiding en problemen van jeugdigen voor jeugdhulp en jeugdbescherming*. Beroepsvereniging van Professionals in Sociaal Werk, Nederlands Instituut van Psychologen, Nederlandse Vereniging van Pedagogogen en Onderwijskundigen, Nederlands Jeugdinstituut. Opgehaald van:
<http://www.richtlijnenjeugdhulp.nl>

Vanassche, S., Sodermans, A. K., Declercq, C., & Matthijs, K. (2020). Verblijfscoouderschap van kinderen na een scheiding: Zijn, haar en hun verhaal. *JG3B*, *38*(SB2), 151-170.

Visser, M., Finkenauer, C., Schoemaker, K., Kluwer, E., Van der Rijken, R., Van Lawick, J., Bom, H., De Schipper, J. C., & Lamers-Winkelmann, F. (2017). I'll never forgive you: High conflict divorce, social network, and co-parenting conflicts. *Journal of Child and Family Studies*, *26*(11), 3055–3066. <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0821-6>

Wiebe, S. A., & Johnson, S. M. (2016). A review of the research in Emotionally Focused Therapy for couples. *Family Process*, *55*(3), 390–407.
<https://doi.org/10.1111/famp.12229>

Worden, J. W. (1992). *Verdriet en rouw. Gids voor hulpverleners en therapeuten*. Amsterdam, Lisse, Swetz en Zeilinger.

Yárnoz-Yaben, S., Garmendia, A., & Comino, P. (2016). Looking at the bright side: Forgiveness and subjective well-being in divorced Spanish parents. *Journal of Happiness Studies*, *17*, 1905–1919. <https://doi.org/10.1007/s10902-015-9677-x>

Zemp, M., Bodenmann, G., & Cummings, E. M. (2016). The significance of interparental conflict for children. *European Psychologist*, *21*, 99-108.

Zimmerman J. (2016). Divorce: Using Psychologists' Skills for Transformation and Conflict Reduction. *J Clin Psychol*. 2016 May;72(5):423-9.
<https://doi.org/10.1002/jclp.22262>

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Kenniscentrum Sport & Beweging, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

